

Сіроштан Т.В.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови

Корольова А.О.

студентка магістратури
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

ГУМОРИСТИЧНА КОНОТАЦІЯ ЛЕКСИКИ ТВОРІВ В. НЕСТАЙКА (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «ТОРЕАДОРИ З ВАСЮКІВКИ»)

Анотація. У статті вивчається лексика роману В. Нестайка «Тореадори з Васюківки» з погляду гумористичного компоненту в семантиці слів, зокрема досліджуються емоційно-експресивні та суб'єктивно-оцінні конотації, спричинені прагненням автора активізувати конкретне сприймання та асоціативно-образне уявлення.

Ключові слова: лексика, лексична одиниця, стилістично маркована лексика, конотація, гумористичний компонент.

Дослідження мовних засобів з погляду особливостей їх вживання в різних сферах життя і ефективності реалізації ними комунікативних завдань є одним із головних завдань сучасної функціональної лінгвістики. Роль слова у формуванні гумористичного ефекту з урахуванням його семантичних та емоційно-експресивних модифікацій була предметом аналізу таких мовознавців, як В. Виноградов, Л. Мацько, Т. Наумова, А. Попович, О. Стишов, В. Черняєва та ін. Незважаючи на значні напрацювання в цьому напрямку, мовні засоби гумору творчості В. Нестайка – автора найвідомішого гумористичного роману «Тореадори з Васюківки» та інших популярних творів для дітей, не були предметом спеціального дослідження, що зумовлює актуальність нашої розвідки.

Метою статті є вивчити особливості гумористичного компоненту в семантичній структурі лексики творів В. Нестайка на прикладі роману «Тореадори з Васюківки».

У вітчизняній лінгвостилістиці під гумористичною конотацією розуміють «додаткові семантичні і прагматичні компоненти лексичного та фразеологічного значення одиниць мови, які в тому чи тому контексті спрямовані на створення гумору, іронії, сарказму» [4, с. 1], проте неоднозначність самого терміна конотація спричиняє різноманітне

тлумачення розгляданого поняття. Конотацією називають додатковий компонент значення слова, що відображений у його змісті, у внутрішній формі знака, або додаткове прагматичне спів значення мовної одиниці [4, с. 5]. На думку вчених, «в основі конотацій лежать змістові відтінки слів, семантичні варіанти, але ядром їх є асоціативно-образний компонент, який ніби єднає денотативне (предметне) значення з конотативним (образним, ідеальним)» [1, с. 193].

Перше ж речення аналізованого твору привертає увагу до згрубілої лексики, яку використовує один із персонажів, звертаючись до головних героїв історії: – *От знайдидіда, авантюрист шмаркатий! Ванько-о-о!* [2, с. 7]; – *Вони ще мені умови ставлять, вишкварки!* [Там само]. Лихослів'я діда Варава викликає лише посмішку в читача, адже він більше видається кумедним, аніж страшним і грізним. Пор. також: – *Кінчайте, шминдрики, і йдіть учити уроки, екзамент на носі* [2, с. 15]; – *Ох, шелегейдики! – Ох, шмарогузи! – Ох, катові гасптиди!* [2, с. 84–85]; *Це все вона! Проклятуца баба! Тюрма народів! Сам її ненавиджу! Щоб її триста болячок!* [2, с. 174–175].

Гумористичний компонент присутній у висловлюваннях, побудованих зі стилістично піднесених, книжних слів. Автор навмисне використовує їх в описі буденних, звичних, нічим не примітних речей і справ, або звичайні дитячі пустощі змальовуються як щось урочисте, вагоме і значуще: *Довго ще тривають переговори* [2, с. 7]; *Він раз у раз міняв тактику: то підходить до корови потихеньку і несподівано бив килимком, то підскакував з розгону, то набігав збоку. Контрибуція не приймала бою* [2, с. 13]; *Підводний човен з плоскодонки навечно потонув у забутті* [2, с. 19]; *На наших грудях виблискують медалі «За відвагу». Внизу – море людей. Вони тримають наші портрети і транспаранти з написами: «Слава героям!», «Хай живуть Ява і Павлуша!», «Назвемо київське метро іменами героїв!», «Переїменуємо Поштову площу на площу імені Яви і Павлуші!». Оркестр грає туш...* [2, с. 51]; *Героїчна людина був Робінзон Кукурузо* [2, с. 122].

В інших випадках серйозні або важливі речі навмисно описані простими словами, наприклад: *Всі вони кандидати у якісь науки* [2, с. 41].

Емоційно-експресивне забарвлення окремих лексем увиразнюється за допомогою прийому контрасту, адже сутність комічного полягає саме в суперечності, «комізм – результат контрасту, розладу, протистояння» [1, с. 392]. Наприклад: *У нас була прекрасна, благородна ідея – провести під свинарником метро* [2, с. 7]; *Перша лінія метро у Васюківці!* [Там само]; *Степана ми не любили. Він щодня чистив зуби, робив зарядку і взагалі був*

свиня [2, с. 81]; *Карафолька був дуже задоволений і весело наспівував похоронний марш* [2, с. 84].

Гумористична конотація, на нашу думку, властива жаргонним словам, вжитим у творі: *Такого шелесту наробила – Ява не знав, куди й очі подіти* [2, с. 9]; – *О! А ви що тут робите, босяки?* [2, с. 156].

Ще одним засобом створення комічного виступають вигуки й звуконаслідувальні слова, які оживляють оповідь, наприклад: *Ви не були на нашому баштані? О-о! Тоді ви нічого не знаєте* [2, с. 79]; *Та хай вона горить синім полум'ям, та горілка! Щоб я її пив! Вони думають, що я не пробував! Ми з Явою якось пробували. Аякже! Бр-р! Тьху! Риб'ячий жир і то смачніший* [2, с. 87]; *А далі, виявляється усе повинен робити я. Дзуськи!* [2, с. 169]; *Від несподіванки Книш сіпнувся, послизнувся – шубовість! – і сів у воду* [2, с. 174].

В. Нестайко часто використовує присудки, виражені звуконаслідувальними словами. Це надає оповіді реалістичного, максимально безпосереднього характеру, наприклад: *Ми у двері – шмиг! Двері за нами – клац!* [2, с. 29]; *Гур-гур – поїхали* [2, с. 29]; *Він тільки рукою по воді – плюсь, плюсь, плюсь...* [2, с. 43]; *І раптом ззаду мене хтось боляче-боляче – щип!* [2, с. 51]; *Летять наші штурмовики-бомбовики. Підлітають – ррен! ррен! Репаються смугасті бомби...* [2, с. 80]; *Хвилини зо дві сиділи в човні нишком, затамувавши подих, – прислухалися. Ніде ніщо анічичирк!* [2, с. 164]; *Як не розкриється парашут, то тільки – ляп! – і кавкнеш...* [2, с. 213].

Доволі поширеним засобом творення комічного виступає галузева лексика (переважно термінологія з абстрактною семантикою [3, с. 102]), яка використовується невідповідно до ситуації, описуваній у творі, наприклад: – *Ех, – казав він, – і який же це академік читав! Дав би я йому по западному полушарію!* [2, с. 50]; *А вночі сьогодні хтозна-що його чекає! Справжня військова операція* [2, с. 164]; *Ні слова! Я все розумію! Була збройна сутичка з ворогом! Прикордонний інцидент!* [2, с. 264].

Несумісні словесно-ситуаційні порівняння також допомагають передати гумористичний колорит розповіді: – *Справжнісіньким наймитом став, – скаже Ява. – Кріпаком. Як Тарас Шевченко* [2, с. 87]; *І ми, як арештанти, похиливши голови, покірно потяглися за «ворогами народу», за тими, кого ми вважали шпигунами, зрадниками і запродацями* [2, с. 106]; – *Нічого сказати, поспішав ти, як свекор пелюшки прати* [2, с. 167].

Часто ефект комічного створюють і фразеологічні звороти, наприклад: *Ая? Гірше за раба єгипетського. Спини не розгинаю. Поперек уже який*

день ломить [2, с. 87]; *Розсердивсь я, плюнув і пішов до торби з харчами – не міг більше терпіти. Як допався – пієторби вмолово. Наївся, як дурень мила* [2, с. 124]; *Куди це тебе несе? Преш, як німий до суду* [2, с. 136]; *От нюні розпустив! Не знав я, що ти такий боягуз!* [2, с. 169]; *«Ну, пропали! Ні за цапову душу!» – майнуло в голові* [2, с. 259].

Отже, мовні засоби і прийоми творення гумористичного смислу мають єдиний механізм реалізації в аналізованому тексті і виступають комплексно. Це допомагає реалізувати одне із головних завдань автора – іронічно, в доброзичливому гумористичному ключі змалювати різні сфери життя дитини, її уявлення про себе, своє призначення, місце в суспільстві, показати її вчинки та особливості характеру та ін. Така презентація авторського задуму сприяє формуванню моральних цінностей в дитини, ненав'язливо вказує на недоліки в поведінці, дозволяє сформувати юному читачеві власні висновки про добро і зло, чесність і підступність тощо.

Література

1. Мацько Л.І., Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилїстика української мови : підручник / за ред. Л.І. Мацько. Київ : Вища школа, 2003. 462 с.
2. Нестайко В. Тореадори з Васюківки. Київ : «А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА», 2004. 544 с.
3. Сіроштан Т.В., Атаманюк М.В. Особливості функціонування абстрактної лексики в сучасних художніх творах для дітей. *Мова. Свідомість. Концепт* : зб. наук. статей. Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2017. Вип. 7. С. 99–103.
4. Шульга Т.А. Гумористичний компонент у семантиці лексичних і фразеологічних одиниць мови творів Євгена Дударя : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 2009. 20 с.